

חוקה טובה בג'הינוס

בבית הספר הישראלי, שבו מתייחסים אל התנ"ך כפי שהיה נהוג במינוחים הוותיקים, איך משמש את מילון זה למיבחן אווילי של זיכרון מכני, תוך התעל-מות גמורה מתוכנו המרתק?

הנאצי הנורמלי

מכל הנאצים החשובים, אלברט שפר, שנפטר הרי שבוע, היה המפחיד ביותר.

אפשר לאמר על אדולף היטלר שהיה דמוגו גאוני ומטורף, אפשר לאמר על יוזף גבלס שהיה בעל מוח גופני ומוח מעוות. הרמן גרינג היה נרקומאן. היינריך הימלר היה אפס שעלה לגדולה. אדולף אייכמן היה ביוקראט קטן ששופץ, במיקרה, במשרד לרצח-המור-נים. וכן הלאה.

אולם אלברט שפר היה איש מן היישוב. צעיר נור-מלי בהחלט, מוכשר, קארייריסט שאפתני ויעיל. אנשים כמוהו מצויים בצמרת של כל מישטר, וכל מישטר מת-ברך בהם. הוא יכול היה להיות שר בממשלת הקיסר הגרמני ובממשלת הקהילה הפדרלית של היום, וגם בממשלת צרפת ובממשלת המועצות הישראל.

וזהו הדבר המפחיד.

שפר הוכיח כי הקארייריסט המצוי יכול לשרת כל מישטר, ויהיה גם המישטר הפושעני והמטורף ביותר. אפשר גם להפוך את המישטר: שפר הוכיח כי גם המישטר הפושעני והמטורף ביותר מוצא לו אנטי-ביצוע נאמנים מקרב הקארייריסט המצויים. הנורמליים, היעני-לים, המוכנים בהחלט לפעול במיסגרת הנורמות הנתו-רות. גם אם הנורמה היא רצח המוני, עבודת-פרך של מיליוני עבדים, גירוש עמים ומה עוד.

אפשר לעכל את הפרק הנאצי בהיסטוריה כל עוד מניחים שהבורה של מטורפים השתלטה, במיקרה, על אימה תרבותית מפוארת, ועשתה מה שעשתה. אך הרבה יותר קשה לעכל את העובדה שרוב האנשים, שהיו ממונים על התיפקוד היומיומי של מישטר זה, היו אנ-שים נורמליים, אנשים מן היישוב, שכמותם מצויים בכל מקום. גם בשיכון שאתה גר בו.

שהרי אם זה נכון — זה יכול לקרות בכל מקום.

בתולת הברזל

נהג'המונית היה אדיב, תרבותי, ג'נטלמני, נסענו בין השדות המוריקים של בריטניה, שהוכירו לי את מילות השיר: „בנה ניבנה את ירושלים / בשדות הירוקים והנעימים של אנגליה“.

שוחחנו על הא ועל דא, כדי להעביר את הזמן כאנשים מן היישוב. גילגלתי את השיחה אל שובתי-הרעב האיריים, ששנינו מהם כבר מתו אז.

הנהג האדיב לא הרים את קולו העדין. „אני לא מרחם עליהם“, אמר, „ימותו! כולם. מי יודע כמה אנשים רצחו?“

מיהרתי להחליף את הנושא.

יחסם של הבריטים, ומגרסת תאצ'ר בראשם, אל מותם של שובתי-הרעב מרתיע גם אנגלופיל מושבע כמוני. הדבר חושף מעמקים אפלים באופי הלאומי. מתחת למעטה הנהדר של תרבותיות (או מתורבותות, ליתר דיוק) עדיין גועשים היצרים האלימים, שרוסנו אך בקושי. אילי-זהו אחת הסיבות לכך שהבריטים אכן זקוקים למלוכה, לטכסים מרהיבים. לחינוך שאין שני לו בעולם. ליצרים כאלה דרושות מוסרות של תרבות ומסורת.

מנחם בגין אמר בשבוע שעבר למראיינו האמריקאי, ויליאם ספאיר היהודי-המנייניקיצוני, שהוא לא היה מחזיק מעמד, במקומה של תאצ'ר, מול לחץ זה של שובתי-הרעב. אני מאמין לו.

ומכאן מסקנה גם לגבינו: האם לא כדאי להי-שוב על מעמדם של „אסירים הביטחוניים“ לפני שגם כאן תתחיל, במקומם או במאוחר, מהאה דומה? לאסיר פוליטי מגיע מעמד מיוחד. לא משום שמעי-שני פחות המורים מאשר מעשי הפושע הפוליטי (ל-עיתים קרובות נכון הי-היפך), אלא משום שמני-פועל לטובת עצמו. אסיר פוליטי הוא אידיאליסט המסכן את חייו וחרותו למען האידיאל שלו (לאומי, חברתי, דתי). גם כשמעשיו נת-עבים.

כל עוד נמשך המאבק, אין מנוס מכליאתם של „פושעים פוליטיים“ כאלה. אך אין כל טעם בהענשה נוספת, כגון מניעת חומר-קריאה, כתיבה, בגדים משלהם וכו', כפי שנעשה באירלנד הצפונית, ובמידת-מה גם אצלנו.

הרי כך טענה, בשעתה, המחחרת העברית שלחמה בבריטים.

לחוקק חוקה, שתבטיח את זכותו של כל אדם לשאת אשה ולהינשא לגבר על פי צו ליבו, בלי הבדל של דת, עדה, לאום וגזע?

אשה נושאת גבר

אגב הפסוק האחרון ברשימה הקודמת: האם לא הגיע הזמן לטהר קצת את השפה העברית ממושגים שמקורם בגיוענות גברית? מדוע הגבר „נושא“ אשה, ואילו האשה „נישאת“ לגבר? מדוע לא היה גבר „נשוי“ לאשה, ומדוע לא „תישא“ אשה את אהוב-ליבה?

ר' אורי, איך?

קשה היה שלא לצחוק למראה חידון-התנ"ך, הוא נראה כפארודיה של פארודיה — נסיון מוצלח-למדי לחקות את אורי זוהר. (חוששני שתרומתו העיקרית של ר' אורי זוהר לתרבות העברית אינה מסכת של הגות דתית עמוקה, אלא הסאטירה הנהדרת הזאת).

ממילא איני מסוגל להתייחס אל החידון ברצינות. לעיתים קרובות מתגנב ללב החשד כי שאלות-החידון מומצאות על-ידי כסילים. הרואים את העצים ואינם רואים את היער, איזו איוולת היא לקחת יצירה נהדרת זו ולפרק אותה למילים ולפסוקים. בנוסח „מישענת קנה“ רצון — מי אמר זאת למי ומדוע?

מה הטעם בהומנת אנשים טובים מכל העולם, מהם שלמדו את התנ"ך תוך האונה לטייפ-ריקורדר בשעת

החוקה המתקדמת ביותר בעולם נחקקה בברית-המועצות על-ידי יוסף ויסארונובוביץ' דונואשווילי, הוא סטאלין. בשנת 1936. היא העניקה לכל אזרח סובייטי את מלוא זכויות-האדם, ולכל אחת מן הקהילות הסוב-ייטיות את הזכות לפרוש מברית-הקהילות-הסוציאליס-טיות-המועצותיות.

זכות זו לא הועמדה מעולם במבחן, כי איש לא הציע אי-פעם לממש אותה. ולא במיקרה: זמן-מה אחרי חקיקת החוקה נפתח בברית-המועצות הטבח הה-מוני של מתנגדי-סטאלין וחשודי-סטאלין. משום-כך צדק השופט-בדימוס חיים כהן, בשיחה עם אשתו בטלוויזיה לפני שבוע, כאשר אמר כי חוקה כתובה אינה מבטיחה את זכויות-האדם. לכמה מן הי-מישטרים הגרועים ביותר בעולם — בעולם הקומור-ניסטי ובאמריקה הלאסטי-נית, למשל — יש חוקה מתקדמת למהדרין.

אך מכאן ועד למסקנה ההפוכה, כפי שהצטלעה בדבריו של כהן, הדרך ארוכה. חוקה אינה עוורת כאשר מישטר לודני מת-עלם ממנה. זה נכון. אך אין פירוש הדבר שאין בה צורך במישטר הדמו-קרטי.

כהן

חוקה כתובה דרושה אף דרושה. יש לכך כמה סי-בות טובות מאוד.

קודם כל, זהו מיסמך חינוכי. כאשר כל ילד לומד בבית-הספר את חוקת מדינתו בעליפה, תוך הבנת כל סעיף וכל פסוק בה, יש לכך השפעה עמוקה. כסמל של אחדות-המדינה, שילטון-החוק וזכות-האדם, אין תח-ליף למיסמך חינוכי כזה, כשם שאין תחליף למוסד הסימלי ששמו נשיא-המדינה.

הדבר דרוש שביעתיים במדינה כשלנו, שבה הדמו-קרטיה הלווייה על בלימה. רוב אזרחי ישראל באו מארצות ירדניות — רוסיה הצארית והבולשביקית, פולין של פילסודסקי ושל יורשיו האדומים, מדינות ערביות שונות, איראן של השאה, קהיליות-בנגלות אמריקאיות ודיקסטורות שונות של גנרלים שונים, מי שגדל בפלש-תינה (א"י) רגיל לדיקסטורה של הנציב העליון. רק מי שבא מגרמניה של ויימאר, ממערב אירופה ומארצות-הברית טעם אי-פעם טעם של דמוקרטיה של ממש, לפני באו לישראל.

בנסיבות אלה, קיום הדמוקרטיה הישראלית הוא כימעט פלא, ואת הפלא הזה יש לחזק בהישוקים חוקתיים עד כמה שאפשר.

חיים כהן הזכיר כי יש עוד מדינה אחת בעולם שאין לה חוקה כתובה — בריטניה הגדולה. גם זה נכון, כמובן. אך זה מוכיח את הסיפור על הקצין האמריקאי שהוזמן לטירה בריטית ושהתפעל שם מן המישאית. כששאל את הגנן אך הוא מצליח לגדל דשא מפואר שכזה, השיב הגנן: „עשה כדרכך מדי יום, וכדרכך מדי חודש, וכדרכך פעמיים בשבוע“. תמשיך בזה במשך 500 שנים, ויהיה לך דשא כזה.“

בבריטניה יש דמוקרטיה בלי חוקה כתובה. אך יש שם מסורת דמוקרטית של מאות שנים, המתמצית ב„חוקה הבריטית“ שהכל מדברים עליה, אף שאינה רשומה במיסמך אחד.

חיים כהן העיר כי הרוב יכול ממילא לשנות את החוקה, כשם שהוא יכול לשנות כל חוק אחר. זה נכון — אך גם אינו נכון. הצבעה רגילה של רוב מיקרי בכנסת יכולה לשנות ולבטל כל חוק, אך חוקה הראוייה-לשמה כוללת סעיפים המאפשרים את שינוי החוקה רק בדרך ארוכה ומסובכת, כמו בארצות-הברית: רוב משורייני בשני בתרי-הקונגרס, רוב בבתי-המהוקקים של רוב „הסטייטס“, זהו התליך ממושך מאוד, ורק תיקון המבטא באמת את צורך-הזמן ואת רצון-העם — ולא מצב-ירוח חולף או רוב מיקרי — יש לו סיכוי להתקבל.

בשנות כהונתי בכנסת נהמתי פעמים רבות למראה קלות-הדעת של „המחוקק“, המייצר חוקים והמשנה חוקים בחיפזון, לעיתים בתהליכים בזויים של קנוניות. כך התקבלו כמה וכמה חוקים בעלי אופי אנטי-דמוקרטי במהותם.

גם הטוב שבשופטים נאלץ לשפוט במיסגרת החוק, השופט אינו יכול להיות הרבה יותר טוב מהחוק שהוא מופקד על הפעלתו, אלא אם כן יש חוקה כתובה, הועמדת מעל לחקיקה השוטפת של הכנסת, והכאפשרת לגיבתי-מישפט העליון לבטל חוקים המתקבלים בכנסת אך הסותרים את החוקה.

שני המשתתפים באותה שיחה בשניים הוכיחו זאת בעצמם, בעל כורחם. חיים כהן היה גרוש כאשר נשא לאשה את בעלת-השיחה שלו, בהיותו כהן, לא יכול היה לשאתה על פי החוק הישראלי — אותו החוק שהוא שפט על פיו. הוא נאלץ לנסוע לארצות-הברית, ולשאתה שם על פי חוק זר.

אם לדון על פי המחמאות שהשניים החליפו ביניהם לפני המצלמה, אין הם מצטערים על המעשה שנעשה תוך קיפת החוק הישראלי. אך האם לא היה מוטב

הדחתם של כלייהמיטבח, כדי לשאול אותם שאלות בנוסח: „אנחנו, היהודים, עם נהדר, אלוהים בעצמו אמר כך, ציין איפה ולמי.“

התנ"ך הוא יצירה ספרותית יפה מאין כמוה. הוא ספר היסטורי נגמתי, שנכתב ונערך בידי תועמלניה של מיסלגה דתית מסוימת. הוא ספר דתי, שבין פרקיו ושורותיו ניתן לגלות את התפתחות המוסר היהודי, שהשתנה במרוצת הדורות מן הקצה אל הקצה.

מה מכל אלה מתגלה בחידון אווילי זה? הנה נשאלה שאלה לגבי דבריו של יפתח השופט אל מלך בני-עמון, שתקף את היישוב הישראלי בגילעד. יפתח הציג לו: „הלא את אשר יורישך כמוש אלוהיך — אותו תירש, ואת כל אשר הוריש יהוה אלוהינו מפנינו — אותו גירש.“ הנשאל נדרש להות את הד-פסוק ואת בעליו. שמונה נקודות. כאילו דובר על רשי-מה של צאצאים או על שושלת של מלכים.

זהו אחד הפסוקים המרתקים ביותר בתנ"ך כולו. מת-גלה בו תמונת-עולמו של יפתח, שהיתה, מן הסתם, תמונת-עולמם של כל בני-דורו. לבני-ימאב יש אלוהים ושמו כמוש, שנתן להם נחלה ומגן עליהם. לבני-ישראל יש אלוהים ושמו יהוה, שנתן להם נחלה ומגן עליהם. יש עמים רבים, ולכל אחד מהם אלוהים משלו, השומר על נחלתו, ההולך לפני צבאו והמגן על העם מפני האלוהים של שכניו.

ביקורת-המיקרא הרצינית קבעה, גם על סמך פסוק זה, שכן אמנם נראו הדברים לבני-ישראל בימים ההם. רק בהדרגה, במרוצה של דורות רבים, התגבש הרעיון של אל אחד, ששוב אינו האל הפרטי של עמי-ישראל, אלא אל אוניברסלי — עמו זה המתגלה בספר יונה, למשל. (בארץ אנו עדים עתה לתהליך ההפוך. האל האוניברסלי הפך, בשנים האחרונות, שוב אל פרטי של גוש-אמונים והרב שלמה גורן, מעין רמטכ"ל-לעל היוצא למילחמה באללה).

פרשני-המיקרא היהודיים ניסו להתחמק מן המשמ-עות הברורה של הפסוק (טירווש, נוטיק ולוין אומרים: „ויפתח אמר זאת בלעג.“) מובן שאין הדברים נלמדים

תאצ'ר